

Kampen om (underj)orden

En flanerande politikforskares reflektioner*

av MAGNUS DAHLSTEDT

Within the urban public sphere, there is a continuing struggle between different political representations of urban life. In examining this politics of representation, it is necessary not only to emphasise the politics of formal governmental bodies, but also the politics taking place in the streets, on concrete walls, lampposts, garbage cans and so on. The article argues for a theoretical/methodological approach broadening the agenda of mainstream Political Science. The point of departure is "street politics" in the city of Norrköping. Analysing a diversified material collected in the last five years, like posters, stickers, observations, photos, field notes and press material, the article more specifically focus on everyday "interventions" by a range of local racist and antiracist groupings which in different ways try to *get access to* as well as *rearrange* the local public sphere. Referring to this everyday "street politics", the metaphor of the *streetwalker* might offer Political Science several theoretical/methodological insights. The Political Scientist as streetwalker, it is argued, can easily identify a variety of phenomena and actions, places and reactions often overlooked within the framework of mainstream Political Science.

Ett rus överväldigar den som länge vandrat i rask takt längs gatorna utan att ha ett mål. Själva gåendets makt tilltar för varje steg...

Walter Benjamin, *Paris*, 1992a: 344

Det är för den som flanerar genom Norrköpings gator och torg svårt att

undgå att det förs en underjordisk politisk kamp mellan olika röster om att ta plats och artikulera alternativa idéer och bilder i stadens offentlighet. Elskåp och lyktstolpar, soptunnor och murar runtom i staden täcks av en mängd till synes marginella och obetydliga symboler och markörer, som på olika sätt vittnar om denna ständigt pågående

kamp. Skilda politiska fraktioner, från den yttersta högerkanten i partierna Nationalsocialistisk front [NSF], Nationaldemokraterna [ND] och Sverigedemokraterna [SD] till den yttersta vänsterkanten i nätverken Antifascistisk aktion [AFA] och Ingen människa är illegal [IMÄI] samt organisationen Syndikalistiska ungdomsförbundet [SUF], har på senare år mobiliserat för att med hjälp av allt från graffiti och affischer till flygblad och klistermärken, markera sin närvaro i och inmuta delar av stadsmiljön. I stadsmiljön möter officiella doktriner om det "mångetniska Sverige" olika oppositionella tolkningar, belägna på varsin sida av den ideologiska skalan, var och en med specifika invändningar både mot de officiella doktrinerna och mot varandras respektive alternativ. Kampen äger mestadels rum i det tysta. Det är först då rivaliteten mellan de skilda ungdomsgrupperna vid enskilda tillfällen blossat upp till mer handgripliga konfrontationer och slagsmål som lokalpressen ägnat denna kamp om den lokala offentligheten något större intresse (Dahlstedt, *et al.* 2005).

För att synliggöra och fånga dynamiken i den vardagliga "gatupolitik" som bedrivs i städernas lokala offentlighet, såsom på elskåp och betongväggar, lyktstolpar och murar, krävs att forskaren riktar sina blickar från det som händer *inne* i kommunhuset, från den formaliserade politikens domäner, dess organ och beslutsprocedurer, till det som försiggår på kommunhusets fasader och där *utanför*. Det är därmed viktigt att inom politikforskningen utveckla en teoretisk/metodologisk för-

ståelse som närmar sig *dels* politik och politikens plats på ett bredare sätt än vad som gjorts inom en konventionell förståelse, och *dels* de platser där politik bedrivs på ett metodologiskt mer fältnära sätt än vad som vanligen varit fallet. I det avseendet bör politikforskningen vara öppen för ansatser och impulser inom flera discipliner – statsvetenskap såväl som antropologi, sociologi såväl som kulturgeografi.

Möjligen har politikforskaren här något att lära av flanören. Flanerandet kan, åtminstone som metafor, erbjuda politikforskningen ett vidgat synfält, där en rad företeelser och platser, handlingar och förhandlingar, som annars tenderar att hamna "vid sidan av", inkluderas i politikforskning, som politiskt relevanta studieobjekt. Jag har under de senaste fem åren, som flanör, politikforskare och norrköpingsbo, samlat ett rikt material – i form av bland annat affischer och klistermärken, iakttagelser och fotografier, fältanteckningar och pressmaterial, text- och bildmaterial från hemsidor – som ur olika synvinklar belyser den underjordiska kampen om Norrköpings lokala offentlighet. Utifrån detta material diskuteras i det följande några element i denna kamp, närmare bestämt skilda "interventioner" kring samtidens "mångetniska Sverige" som en rad rasistiska och antirasistiska fraktioner är involverade i. Innan vi beger oss på promenad genom Norrköpingsgator, för att se vilka element i kampen om stadens offentlighet vi kan få syn på som flanör, behöver vi dock först foga in flanerandet som metafor i ett bredare teoretiskt och metodologiskt sammanhang.

Perspektiv på vardagens politik

Enligt den tunna, formalistiska demokratiuppfattning (Barber, 1984) som länge varit förhärskande inom politikforskning har politik betraktats som de aktiviteter som på ett eller annat sätt försiggår inom statsmaktens eller ofientlighetens domäner. Maktutövning kopplas i denna uppfattning till formellt beslutsfattande och, i sin tur, till formella beslutsorgan - riksdag och regering, kommun- och landstingsfullmäktige, stads- och kommunalnämnd. Till politisk handling har således räknats den typ av utåtriktade handlingsmönster som har avsikten att påverka formellt beslutsfattande i en eller annan riktning - röstande, politisk representation, manifestationer, organiserade påtryckningar och lobbyaktioner. Sådana utåtriktade aktiviteter är givetvis avgörande former av politisk handling, men det finns även andra former.

Det offentliga rummet har i politikforskning stundtals relaterats till grekiskans ord för torg: *agora*. Det är vanligen demonstrationståg och talkörer, torgmöten och konfrontationer och andra manifesta, väl synliga handlingsmönster och aktionsformer som står i fokus då "gatans politik" (Liliequist & Lundälv, 2002) diskuteras. "Gatupolitik" inbegriper emellertid även andra dimensioner, i form av inte fullt så anmärkningsvärda aktioner, utan snarare handlingsmönster som att sätta upp affischer och klistermärken eller att måla graffiti.

Sådana handlingsmönster kan tyckas banala, men det är därmed inte auto-

matiskt av mindre betydelse än exempelvis torgmöten. De kan i en konventionell mening förstås som olika former av *åsikts-* eller *opinionsbildning*, det vill säga som försök att genom att deklarerera eller torgföra politiska ståndpunkter och idéer medvetet forma den politiska dagordningen och, möjligen, i förlängningen, politiska beslut i en bestämd riktning.¹ I ett konventionellt angreppssätt hamnar de handlingsmönster som äger rum på vad som traditionellt har uppfattats som "ickepolitiska" arenor - familj och vardagsliv, ekonomi och näringsliv - i skymundan. De klassas på förhand som just ickepolitiska.

En alternativ ansats

Utgångspunkten i den här artikeln är emellertid en bredare syn på politik, som korsar politisk teori med kulturteori (jämför Dean, 2000). Enligt ett perspektiv som sedan åttiotalet blivit allt mer tongivande inom samhälls- och kulturvetenskaplig forskning är makt och politik varken systematisk eller centrerad i vissa strategiska punkter, till exempel i avskärmade statsapparater, vilket mer traditionella perspektiv på stat, politik och makt har låtit påskina. En rad forskare, inte minst inom fältet kulturstudier [Cultural Studies], har särskilt uppmärksammat maktutövning, dominansförhållanden och motstånd i form av symbolisk praxis. De har pekat på hur det exempelvis i massmedier och populärkultur bedrivs en komplex förhandling eller kamp om att beteckna tillvaron. "Det finns alltid ett element av populärkulturen som befinner sig utanför social kontroll, som flyr undan

eller motstår hegemoniska krafter", hävdar John Fiske (1989: 2).² "Kulturpolitik", fortsätter han, "är faktiskt mycket mer effektiv och mer synlig på mikro- än på makroplan..." (sidan 10).

En sådan ansats är inte minst inspirerad av Michel Foucault (1987), vars maktanalys utvecklar diskussionen om "maktens ansikten" (Digeser, 1992). Han menade att makt penetrerar och genom-syrar alla nivåer i samhället. Makt utövas över hela det sociala fältet (Rose, 1999). Den sprids av löst sammansatta nätverk eller organisationer, av yrkesutövare och enskilda medborgare emellan. En sådan förståelse av makt har på senare tid successivt vunnit terräng även inom politikforskningen.³ Dessa kritiker har pekat på att en konventionell förståelse av makt och politik först och främst baseras på en högst okritisk syn på gränser, dels mellan olika "samhällssfärer" (Offentligt och Privat, Staten, Marknaden, det Civila Samhället och Familjen), dels mellan olika föreställda gemenskaper (Nationen, Regionen etc.), som det gäller att förhålla sig kritisk till.

Det behöver inte nödvändigtvis betyda att allting är politik. Men i princip allting kan göras politiskt (Dean, 2000). Frågan om vad som är politiskt eller inte är i sig en politisk fråga. Politik rör ständigt pågående processer av förhandling om själva innebörden i en mängd avgörande, gemensamma frågor och angelägenheter runtom i samhället - kring identitet och tillhörighet, rättigheter och behov (Mouffe, 1993). Dessa processer avgörs inte bara inom den formella politikens domäner. De försiggår även på en rad andra platser eller arenor, i an-

dra rum, som i egenskap av forum för handling och förhandling, medverkan och samverkan, spelar en avgörande roll i en vital demokrati (Fraser, 2003).

Staden som politik

Gränsdragning är i sig en avgörande dimension av maktutövning. Gränser existerar inte *bortom* eller *oberoende av* politik. De dras *genom* politik. Politik handlar, å ena sidan, om att dra gränser mellan exempelvis "privat" och "offentligt", "normalitet" och "avvikelse", och, å andra sidan, om att strukturera samhället därefter, fördela resurser, kring-skära människors rörelsefrihet (Shapiro, 1988). Frågan är därmed hur åtskillnad mellan människor upprättas - dels *symboliskt*, i vårt tänkande om människors "natur", och dels *rumsligt*, i de platser där människor lever och rör sig (Sibley, 1995). Vilka markörer fungerar som grund för sortering?

En vanlig utgångspunkt i politikforskning har varit att betrakta politikens *plats*, exempelvis staden, som något tämligen oproblemiskt. Den har vanligen förstått stadens offentliga rum som en självklar *förutsättning* för stadens politik. Tanken om åsikts- eller opinionsbildning är ett exempel på en sådan instrumentell syn, både på politisk handling och på det rum där handlingen "äger rum". En rad forskare, inte minst urbaneografer, har emellertid ställt sig kritiska till att staden som plats på så sätt har reducerats till en "naturlig", på förhand given inramning för en rad företeelser, däribland politik. Det urbana rummet utgör, poängterar man, inte bara en fysisk miljö, bestående av bygg-

nader och gator, parker och betong. Det urbana rummet utgör även ett föreställt urbant landskap, sammanvävt av en mängd massmediala och andra offentliga representationer om hur livet i staden är gestaltat, till exempel om vilka platser som är åtråvärda och statusfyllda, vilka som är farliga och problematiska. Det betyder att stadslandskapet är "reellt", i meningen en geografisk plats där människor konkret lever sina liv, där de bor, arbetar, spenderar sin fritid, men samtidigt "imaginärt", i meningen att det rör föreställningar om och känslor av tillhörande och icke-tillhörande, identifikation och avståndstagande (se Dahlstedt, 2005). Michael Shapiro (1992: 103) har därmed talat om att det möjligen är "bättre att tala om staden som politik än att tala om politik i staden".

En sådan ansats ägnar stort utrymme åt hur staden representeras i symbolisk mening. En viktig inspirationskälla här är Henri Lefebvre (1991), som delar in "produktionen av rum" i tre nivåer. Rumslig praktik, för det *första*, rör de olika sociala processer som "äger rum" i rummet. Representationer *av* rummet, för det *andra*, avser den mångfald av representationer - inte minst massmediala - som ger skilda företeelser och fenomen i rummet mening. Representationer *i* rummet, för det *tredje*, handlar om hur rummet upplevs. Enligt en sådan bredare förståelse är graffiti, tillsammans med andra aktioner som "äger rum" i det offentliga rummet, handlingar som i sig *ger rummet mening*. De är olika "interventioner" som går ut på att "inmuta" och "ta plats" på torget, snarare än försök att "torgföra"

budskap i ett befintligt rum. De bidrar till att i olika avseenden inrätta gränser i rummet och frammana representationer eller känslöstämningar som definierar vissa platser som attraktiva och åtråvärda, andra som hotfulla och genuint problematiska (Sibley, 1995).

Stadslandskapets färgade rum

En rad urbangeografer har, inte sällan med hänvisning till utvecklingen i amerikanska storstäder som Los Angeles, Chicago och New York, pekat på en trend där urbana miljöer i allt högre grad globaliseras, kommersialiseras och polariseras (Davis, 1998; Sassen, 1998; Zukin, 1995). Stadslandskapet är, noterar David Sibley (1995), ett utestängningens landskap, där både rörelsefrihet i och tillgång till rummet är skarpt graderad. De gränser och barriärer som avgränsar och delar in stadslandskapet är i grunden politiska. Struktureringsprinciper som klass, kön och etnisk tillhörighet ger, å ena sidan, städernas mer välbemedlade både privilegierad mobilitet och tillgång till mer exklusiva områden i staden. Med hjälp av olika medel inmutas dessa områden och görs tillgängliga enbart för somliga. De gör det mesta som står i deras makt för att på olika sätt mota bort det som kan uppfattas som "störande inslag" i stadsmiljön, för att därmed utåt kunna lansera bilden av staden som en anständig, attraktiv och homogen miljö (Zukin, 1995; Farrell, 2001). Städernas resurssvaga, å andra sidan, utsätts för olika former av övervakning och kontroll, och förblir mer eller mindre rörelseofria. En motsvarande tendens till skärpt polarise-

ring i stadsrummet kan skönjas även i svenska städer, bland annat i form av "gated communities" såväl som övervakningskameror som allt mer vanligt förekommande inslag i svensk stadsmiljö (Källtorp, *et al.* 1997; Lindström, 2001; Magnusson, 2001).

Den urbana offentligheten är med sina skilda arenor och mötesplatser – bussen och krogen, tunnelbanan och posten, affären och hos frisören – skådeplats inte bara för vänligt socialt umgänge mellan olika människor, utan även för trakasserier och särbehandling med, bland annat, rasistiska förtecken. Katarina Mattsson och Mekonnen Tesfahuney (2002) beskriver, med hänvisning till Philomena Essed (1991), en rik flora av offentliga företeelser eller händelser i termer av "vardagsrasism". "I det offentliga rummet möter afrikanen eller muslimen i Sverige inte bara människor som ibland har en negativ bild av dem", poängterar Mattsson och Tesfahuney (2002: 37). "Reklampelare förmedlar olika (tysta) budskap som bygger på 'vithet' som norm. Sverigedemokraternas osminkade rasistiska affischer samt rasistiskt klotter och andra anonyma budskap är andra inslag i stadslandskapets 'rasifierade rum'". Att beskriva sådana företeelser som uttryck för just vardagsrasism betyder emellertid inte att den därmed skulle vara mer harmlös eller av mindre betydelse än annan, "riktig rasism". Beteckningen betonar snarare rasistiska värderings- och handlingsmönstrets vardaglighet. Etniska eller nationella symboler, stereotyper och markörer som signalerar tillhörighet och främlingskap, närhet och distans, är återkommande och närmast

för-givet-tagna inslag i den vardagliga offentligheten.

Michael Billig (1995: 93) är inne på en liknande tankegång då han markerar att "'vi' ideligen påminns om att 'vi' lever i nationer: 'vår' identitet flaggas ständigt". "Flaggandet", menar han, äger rum i alla tänkbara, mest banala sammanhang – utanför myndighetsbyggnader och på balkonger runtom i landskapet, men i en annan mening även i sportreportage i dagspressen och väderlekspresentationer i morgon-tv, på reklamskyltar och löpsedlar, sedlar och mynt. Den "banala nationalismen", som Billig väljer att kalla det vardagliga flaggandet, opererar inte sällan genom rutinmässiga fraser och ord, "vi" och "de", "våra" och "deras", "folket", som på olika sätt tar nationen, nationella gränser och nationell identitet, för givet och därmed bidrar till att skapa en utbredd, tyst överenskommelse om "nationen" som offentlighetens självklara utgångspunkt. "Obetydliga ord, snarare än storslagna, minnesvärda fraser, tjänar ständigt, men knappt märkbart, som påminnelser om hemlandet, och gör 'vår' nationella identitet oförglömlig" (*ibid.*).

Samtidigt är den urbana offentligheten, vilket är viktigt att markera, skådeplats för olika former av motstånd mot mönster av över- och underordning, på basis av bland annat etnicitet eller "ras". Det är just samspelet mellan olika rasistiska och antirasistiska "interventioner" i den urbana offentligheten som här står i fokus.

En mer fältnära ansats

Den förståelse av staden och dess offentliga rum som berörts ovan har många förtjänster. Ett problem är emellertid att de människor som lever i staden tenderar att hamna i skymundan. "Vart tar individen, medborgaren eller den handlande aktören vägen i den samtida urbanlitteraturen?", frågar sig exempelvis Thomas Johansson (2004: 30f). "I den postmoderna staden har individen förlorat sin betydelse som aktör och istället blivit en statist i ett större spel där maktens logik utgör den kraft som strukturerar människornas möjligheter att handla".

En mer fältnära ansats är som jag ser det ett oundgängligt sätt att skapa en djupare förståelse för logiken i stadens vardagliga praktiker, för hur människor lever i och erfar stadslivet.⁴ En fältnära ansats har mycket att tillföra när det gäller att förstå många av de frågor och områden som politikforskningen traditionellt kretsat kring: Hur *utövas* och *legitimeras* makt? *Var* och *när* utövas makt? *Vem har* och *vem har inte* makt? Trots det så har en fältnära forskningssansats traditionellt utgjort ett förhållandevis ovanligt inslag inom statsvetenskapen. Den har dock en fortsatt stark förankring inom discipliner som antropologi, etnologi och delar av sociologi. Det finns i synnerhet en rad värdefulla ansatser i fältnära forskning inom fältet kulturstudier, men även inom kulturgeografin, inte minst i form av studier som intresserat sig för hur rummet skapas genom vardaglig praktik.

En mer fältnära politikforskning ser ett stort värde i att lyfta fram politik i vardagen, såsom den erfars, levs och

bedrivs av människor runtom i samhället, inte minst de människor som befinner sig i samhällets marginaler. Den ser det som en självklarhet att vistas på de platser där politik konkret bedrivs – på plats, där människor lever. För att synliggöra den politik som dessa grupper är involverade i krävs vanligen ett bredare sätt att se på politik såväl som på *vart*, på vilka platser, politik kan studeras – och *hur*. Deras politiska handlande faller inte alltid inom ramarna för den etablerade politiska ordningen och dess principer för vad som är politik och hur politik bör bedrivs som en stor del av politikforskningen tagit som sin självklara utgångspunkt (Eliasoph, 1998). Den äger ofta rum i helt andra former och bedrivs någon helt annan stans, inte sällan där man minst av allt kunde ana. Eftersom handlandet inte nödvändigtvis riktas dit vi riktar våra blickar är det lätt att betrakta dem som apolitiska, alienerade eller politiskt oinformerade (Bhavnani, 1990).

Politikforskning kan dra en rad lärdomar av de diskussioner om några av forskningens dilemman, som sedan länge förts inom discipliner som antropologi och etnologi, då inte minst frågor rörande forskarens närvaro på och handlande i relation till fältet. Resmetaforen, "att åka ut i fält", har många förtjänster. Men den är också riskabel, vilket framför allt har påtalats i antropologisk fältforskning. En nyckelfråga som här varit föremål för ingående diskussion är forskarens roll och relation till det fält som studeras. Det är centralt att man som forskare antar en självreflekterande, reflexiv hållning, är medveten bland annat om de vägval

man gör innan fältarbetet påbörjas, om vilka utgångspunkter och många gånger uttalade uppfattningar man bär med sig ut på fältet, om vilka steg man tar i mötet med fältet.

Politikforskningens självbild föll länge tillbaka på det positivistiska vetenskapsidealet om opartiskhet och oberoende i förhållande till det fält som studeras. En sedan länge dominerande föreställning har varit att forskarens ut-sagor *avspeglar*, eller åtminstone bör sträva efter att avspegla, en given "politisk verklighet" (Shapiro, 1988).

Forskaren är dock, enligt den argumentation som förts i discipliner där fält-nära ansatser har en stark förankring, varken opartisk eller distanserad i förhållande till fältet. Fältet är överhuvudtaget ingen oproblematiserad, på förhand given, statisk och väl avgränsad geografisk plats, som det "bara" är för forskaren att "åka ut och iakta". Fältet som sådant är snarare rörligt och forskningen är i sig del av denna rörlighet. Forskaren är *själv* alltid med om att definiera och avgränsa fältet, endera utifrån teoretiska och metodologiska eller utifrån rent pragmatiska överväganden (Rapport & Dawson, 1998; Amit, 2000). Vetenskapliga "problem", liksom tolkningar av ett bestämt "politiskt" skeende, är på samma sätt präglade av forskarens specifika synvinkel, teoretiska och andra utgångspunkter. Som forskare gäller det att ständigt påminna sig om det.

På promenad genom staden

Michel de Certeau beskriver i boken *The Practice of Everyday Life* (1984) flanerandet som en kärnpunkt i stadens vardagliga liv. Han hävdar att flanerandet för staden är det som talet är för språket. Flanerandet, menar han, har en logik som inte så enkelt låter sig fångas i ordinära kartläggningar, på till exempel kartor eller fotografier. Sådana kartläggningar förmår inte att fånga flanerandets essens, det som *varit*, det som *passerat* – själva förbipasserandet. Flanören är nämligen hela tiden på väg någon annan stans – till nästa skyltfönster eller affär, frisören eller biblioteket, hem.

Hur kan det rörliga stadslivet fångas? Kunde inte flanerandet i sig vara ett sätt för forskaren att både närma sig och närmare belysa stadens offentliga liv, detta ständigt rörliga mål, däribland den banala nationalismens vardagliga flaggande av nationella symboler? Iaktas inte städernas ojämlika och radikalt skiftande landskap som allra bäst just som flanör? Under trettio-talet uppehöll sig Walter Benjamin, i sitt ofullbordade *Passagearbete*, om Paris, "1800-talets huvudstad", kring flanören och flanerandets roll i stadslivet. "Staden är realiserandet av mänsklighetens gamla dröm om labyrinten", skrev han. "Flanören utforskar, utan att veta om det, denna realitet" (Benjamin, 1992a: 357).

I Benjamins fotspår pekar Mike Davis (1989: 9), i en betraktelse om de dramatiska klyftorna i åttiotalets Los Angeles, på hur klagörande en promenad genom staden kan vara. "Kortaste vägen mellan Himmel och Helvete i dagens USA är nog Fifth Avenue i Los Angeles", resonerar han. "En tiominu-

ters promenad på Fifth Avenue skär... häftigt genom existentiella och klassmässiga skiljelinjer och blir en mikro-tur genom den senkapitalistiska erans sociala polarisering". Flanören tar på ett självklart sätt del av det pulserande stadslivet och den segregerade stadens många gränser eller markörer, bara genom att *röra sig genom* och *passera förbi* det. Michael Dear (2000) påminner emellertid om att flanören på sin väg genom staden inte bara passerar staden som fysiskt rum, utan även som föreställt rum. På löpsedlar och bilder, i skyltfönster och reklam – överallt återges olika bilder av staden.

Med tanke på att gränser/markörer, som tidigare nämndes, överhuvudtaget har en mer eller mindre politisk innebörd så skulle politikforskaren, just genom att anta rollen som flanör, kunna iaktta flera betydelsefulla, om än oftast osynliggjorda, sidor av stadens vardagliga politik.

På Norrköpingsfronten

Promenaden behöver nu varken korsa Paris eller Los Angeles för att omgivningen på ett påtagligt sätt ska skifta karaktär. Det räcker med att flanera längs någon gata i en jämförelsevis liten stad som Norrköping för att den polariserade stadens geografi snart ska framträda. Ena stunden är omgivningen dominerad av asfalt och betong. Plötsligt är stenhus och mindre parkområden omgivningens dominerande inslag. De ersätts snart, återigen, av asfalt och betonghus och därefter av villabebyggelse. Till skillnad från en del andra medelstora svenska städer är också

Norrköpings *innerstad* starkt polariserad (Bråmås, 2004). Mindre områden, kvarter, enskilda hus, har i vågor fogats in i den befintliga stadsbilden och skapat en arkitektonisk mosaik.

Som flanör är det svårt att inte se denna varierande arkitektur – du ser snart hur miljonprogramsblock på en rad platser skjuter fram mellan sekelskifteshus med ståndsaktiga portar. På något sätt kan flanören, som Benjamin (1992a: 344) formulerade det, följa gatan "tillbaks in i en annan tid". Under flanerandet skimtar murar, stängsel och andra fysiska eller symboliska barriärer som separerar och rangordnar människor i en månetnisk stad av Norrköpings snitt. Såväl hus, gator och parker som människor, bilar och affischer, framstår på olika sätt som markörer för ett segregerat storstadsliv.

I det följande ska jag utifrån en rad konkreta exempel hämtade från flera års flanerande genom Norrköpings gatuliv visa på några av de många företeelser och platser, symboler och (för)handlingar, som en flanerande politikforskare kan iaktta.

"Patriotisk" offensiv

De bägge partierna ND och SD erövrade efter 2002 års val sammanlagt 54 mandat i 32 kommuner. Det är den högsta mandattilldelningen för motsvarande partier för hela efterkrigstiden. Av de bägge partierna var det SD som gjorde störst framsteg. Partiet gick från åtta till 50 mandat och lyckades med sina totalt 76 300 röster (drygt 1,4 procent av väljarstödet) bli det största partiet utanför riksdagen (Slätt, 2004).

Bägge partierna ställde också upp i Norrköping, men lyckades inte ta några mandat i kommunfullmäktige. Stärkta av framgångarna beslutade emellertid partiet NSF att trappa upp kampen om att på allvar etablera ett starkt "patriotiskt fäste" i Norrköping. NSF vädrade kanhända morgonluft efter senare års utveckling på kontinenten och de stora framgångar som bland andra Le Pen och hans Front national i det senaste valet skördat i storstädernas, av arbetslöshet och social misär, nedgångna arbetarstadsdelar (Neocleous & Startin, 2003; Rydgren & Widfeldt, 2005).

Norrköping är, inte helt olikt de miljöer där Le Pen värvade många av sina röster, en traditionell industri- och arbetarstad, som sedan länge varit socialdemokratiskt styrd (Johansson, 2003). Staden är, liksom andra av landets större städer, starkt etniskt segregerad, både när det gäller boende och arbete (Andersson, 2000; Bråmås, 2004). Staden har alltsedan det tidiga nittiotalets depressionslika krisår befunnit sig i en ytterst svår situation med en lång rad av nedläggningar, utflyttningar, ökad klasspolarisering, införandet av en mer "marknadsläk" organisationsform, parallellt med mycket kännbara ekonomiska åtstramningar i den kommunala budgeten (Sundgren Glinups, 2001).

På kort tid lyckades "fronten", med små medel, markera sin närvaro i den lokala miljön. Det inleddes en kamp om den lokala offentlighetens marginaler. Lyktstolpar, elskåp, parkbänkar, garageportar och andra av stadens visserligen perifera, men likväl offentliga utrymmen täcktes snart av mängder av klistermärken och affischer med mer

eller mindre anstötliga och främlingsfientliga budskap. SVERIGE ÅT SVENSKARNA, MOSKÉER I SVERIGE? NEJ TACK!, HAR DU TRÖTTNAT SVENNE? och andra budskap som i skarpa ordalag angriper det mångkulturella samhället och dess förespråkare och manar till nationell "renhet" och "frigörelse", blev ett allt mer bestående inslag i stadsbilden.

Enskilda boende har emellertid visat sitt missnöje med propagandan och har såväl demonstrativt rivit ner som i vissa fall anmält den för "hets mot folkgrupp". Samtidigt har aktivister från olika vänsterfraktioner i Norrköping tagit en allt mer aktiv roll i den lokala offentligheten. De har, oftast nattetid i särskilda aktioner, rivit ner, målat över och ersatt klistermärken och affischer med egna symboler och budskap av slaget NATIONALISM FÖDER HAT, NU JÄVLAR FÅR DET VARA NOG!, VÄLJ SIDA NU! och KAMP MOT RASISMEN.

Tillbaka-tagandet som politisk strategi

Om man iakttar de budskap som tar plats på Norrköpings gator mer ingående framgår olika strategier när det gäller att bemöta och desarmera motståndarlagrets och "etablissemangets" argument. I budskapen bedrivs, skulle man kunna säga, i det fördolda ett slags "symboliskt gerillakrig" (Eco, 1987), en tyst "kamp om orden" som bedrivs dagligen - i princip överallt.

På väg till badhuset ser jag bokstavskombinationen BSS ristat på en husfasad. Jag tänker tillbaks till skiftet mel-

lan åttio- och nittiotal, då BSS – förkortning för slagordet Bevara Sverige svenskt – spreds på parkbänkar och torgmöten, i rökrutan och på elevskåp på högstadieskolan. Det avslutande S:et på husfasaden är överkorsat och ersatt av ett B, vilket istället för fram budskapet Bevara Sverige Blandat.

En mer sofistikerad form av kamp om mening är *adbusting*, en typ av aktion som går ut på att någon med hjälp av olika slags "fejkreklam" – flygblad, annonser, klistermärken – utger sig för att vara någon annan (Klein, 2000). I Stockholm såg jag exempelvis inför 2002 års val en form av politisk *adbusting*, då vänsteraktivister satt upp "falska" valaffischer för ND. Tidigare under valrörelsen hade partiet i hårda ordalag krävt utvisning av alla "kriminella invandrare". Som en direkt replik till detta argument framfördes följande budskap: 84 PROCENT AV ALLA BROTTSLINGAR ÄR MÄN – UT MED PACKET. Affischen undertecknades "Nationaldemokraterna – så slipper du tänka".

Adbusting figurerar i en mängd sammanhang. I april 2005 genomförde exempelvis AFA i Stockholm en liknande aktion, som särskilt satte stadens kommunaltrafik i kritisk belysning. I tunnelbanor och på tunnelbanestationer affischerades "falska" annonser för SL, Storstockholms Länstrafik, där man bland annat lät meddela: "Vi har höjt priserna om och om igen, byggt nya spärrar, anlitat hundratals väktare och till och med spioner för att spionera på våra egna anställda, allt för att hålla låginkomsttagare och andra icke önskvärda grupper borta från kollektivtrafiken".

"Fejkreklamen" är ofta utformad på så sätt att den gör intryck av att vara autentisk. I SL-aktionen användes till exempel samma typografi och logo som SL använder. Men det budskap som framförs är samtidigt så pass dramatiserat, även om det givetvis knyter an till, i det här fallet, SL:s pris- och personalpolicy, att förbipasserande sannolikt ändå genomskådar reklamen som just fejk. *Adbusting*-aktioner syftar till att distansera omgivningen i förhållande till en viss företeelse eller politisk hållning. De avslöjar eller kastar nytt ljus över en viss företeelse/hållning genom att överdriva och dramatisera, ironisera och kasta om, tömma budskap på innehåll och ersätta det med dess raka motsats.

En näraliggande strategi, som i Norrköpings gatuliv flitigast används av olika fraktioner verksamma på den yttersta högerkanten, går ut på att "ta tillbaks orden" från sina meningsfränder. Strategin består i att medvetet använda sig av stilgrepp och begrepp som figurerar både inom politikens mittfåra och bland vänsteraktivister, men ladda dem med nya betydelser, för att därmed underminera motståndarnas argumentation – och samtidigt stödja sin egen.

Flera talande exempel på en sådan strategi finns bland NSF:s "interventioner" i Norrköpings gatuliv. På en propagandaaffisch uppmanar man till stopp för den statliga mångkulturalismen. Med en ironisk anspelning på ordet "folkmord" (*genocide*), som är särskilt vanligt förekommande i diskussionen om nazityskland och Förintelsen, betecknas mångkulturalismen som STATLIG FOLKMORDSPOLITIK (se bild 1). Salemfonden, som bildades för att or-

Bild 1: En av NSF:s propagandaaffischer kopplar "mångkulturalism" till "folk-mord". Foto: Magnus Dahlstedt.

ganisera den årligen återkommande demonstrationen i Salem, söder om Stockholm, manade under hösten 2004 till engagemang i samband med den stundande demonstrationen. PROTESTERA MOT DE SVENSKFIENTLIGA HATBROTTEN! utbrister ett av de många klistermärken som satts upp runtom i staden, såväl som i åtskilliga andra svenska städer, som PR för demonstrationen. Prefixen främlings- eller invandrar-, som vanligtvis åtföljer

ordet "fientlig", ersätts här av prefixet svensk-. Samtidigt ges "hatbrott" (*hate crime*), också det ett ord som vanligen figurerar i sammanhang där högerextrem aktivism diskuteras, en ny innebörd, genom att här sätts in i en helt annan ram.

Spektakulära aktioner

Tillbaka-tagandet som politisk strategi låter också sig användas i samband med mer spektakulära aktioner. Inte minst kan den vara ett sätt för olika rörelser att locka till sig massmediernas uppmärksamhet (Peterson, 1997; Thörn, 2002), vilket ur politisk/strategisk synpunkt blivit allt mer betydelsefullt, allteftersom samtida politik överhuvudtaget tenderat att "medialiseras".

På första maj 2003 marscherade ett sjuttiofem uniformerade NSF-demonstranter genom Norrköpings gator. De valde symboliskt Norrköpings rådhus som demonstrationsplats, en lokal symbol för svensk representativ demokrati. Senare på dagen marscherade de även genom Linköpings gator. Under rubriken "Den svenska arbetarrörelsen på frammarsch" meddelar NSF:s hemsida kort därefter att aktionen på första maj syftat till att återerövra "arbetarnas dag" från vänstern och "visa befolkningen i Östergötland att det finns ett alternativ för alla arbetare, såväl handens som hjärnans arbetare, ett alternativ som säger nej till klassplittring och despotism men ja till folkgemenskap och ett sunt starkt ledarskap" (<http://www.nsf.info>).

Den spektakulära första-maj-aktionen tilltalade kollektivet "arbetare"

som specifikt "nationellt" bundet eller rotat - som "svenska arbetare" (jämför Althusser, 1973). Aktionen gjorde det därmed möjligt att, åtminstone tillfälligt och symboliskt, "ta tillbaks" både de svenska arbetarnas dag och svensk offentlighet från det mångkulturella, socialistiska etablissemanget. "Framtiden tillhör den svenska arbetarrörelsen", avslutades rapporten, "National-socialistisk front!"

NSF:s försök att "ladda om" den symboliskt laddade dagen första maj och ge den en specifikt "nationell" innebörd eller inramning, har senare följts av en rad alternativa slagord och budskap från olika konstellationer på vänsterkanten. EN ARBETARE HAR INGET FOSTERLAND, fastslår exempelvis AFA på affischer och klisterlappar som pryds av en karta över Europa. Till budskapet tillfogas slagordet: AVSKAFFA NATIONALSTATEN. På några av de affischer jag passerar har ordet "inget" skrapats bort. Därmed framförs det motsatta budskapet: EN ARBETARE HAR FOSTERLAND.

AFA:s internationalistiska budskap ingår som en integrerad del i en bredare, antifascistisk dagordning, där kampen mot olika slags auktoriteter förs på flera fronter. Ett belysande exempel på hur tillbaka-tagandet kan användas i mer spektakulära aktioner med en bred antifascistisk dagordning är en ad-busting-aktion som sista lördagen i maj 2004 genomfördes i Norrköping. Under natten hade en grupp aktivister tagit sig in i ett stort antal inglasade reklamtavlor kring gallerierna mitt i staden och ersatt befintliga reklamaffischer med "egen" reklam. Eftersom det var

sista lördagen i månaden, med många "shoppande flanörer" i omlopp, fick aktionen stort genomslag. Aktionen förenade en rad (reklam)budskap, bland annat kamp mot Fort Europa (INGEN MÄNNISKA ÄR ILLEGAL, på affischen har man målat en EU-flagga, där den ring av stjärnor som symboliserar medlemsstaterna ersatts av en taggträdsring) och strävan efter en reklamfri offentlighet (KOMMERSIALISMEN SKADAR VÅRA BARN, Reklamen manipulerar oss - Vi manipulerar reklamen), i en överordnad kamp för människan och människovärdet mot den kapitalistiska globaliseringen och "samhället som maskin" (jämför Goaman, 2003). Budskapen på två affischer - TA TILLBAKA GATAN och REKLAMFRI ZON - anspelar explicit på tanken om att återerövra stadens gator och torg (se bild 2). Denna tanke har under senare år särskilt drivits av den globala rörelsen *Reclaim the Streets*, vars överordnade budskap är att staden är gjord för människor och musik, dans och sång, inte för bilar och avgaser, reklam och kommers (Klein, 2000; Farrell, 2001; Franzén, 2002).

Dessa "symboliska återerövringar av det urbana rummet mitt i gatan" (Franzén, 2002: 36) knyter an till en motståndstradition med såväl långa anor som många ansikten (Farrell, 2001). Budskapet EN ARBETARE HAR INGET FOSTERLAND på Norrköpings gator idag, i början av 2000-talet, är exempelvis ett eko från den omtumlande senare delen av artonhundratalet, då det ingick som ett självklart slagord inom den framväxande, revolutionära arbetar- och fackföreningsrörelsen. Karl Marx

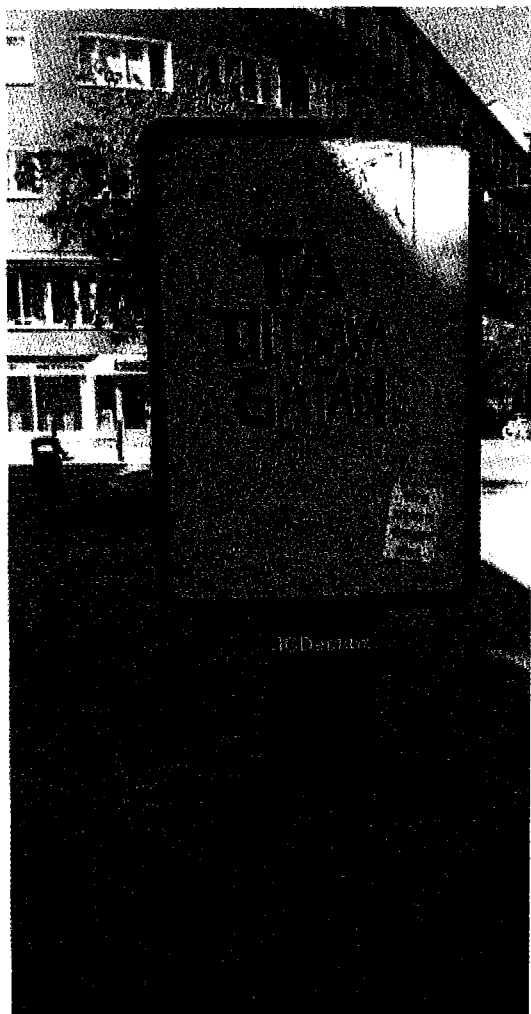

Bild 2: Budskapet "Ta tillbaka gatan" framfört vid ad-bustingaktion i Norrköping. Foto: Magnus Dahlstedt.

och Friedrich Engels använde själva slagordet i det *Kommunistiska manifestet* (1998: 52). Budskapet om reklamens farlighet framfördes i Sverige redan på femtiotalet av författaren Sven Lindqvist i stridsskriften *Reklamen är livsfarlig* (1957). Ta-tillbaks-aktionerna har, vidare, paralleller till det omvälvande sextiotalet och, bland annat, den franska situationiströrelsen som, med Guy Debord i spetsen, gjorde motvärn mot att "varan har uppnått en fullständig ockupation av samhällslivet" (Debord, 2002: 40).

Kamp om flaggan – Rivaliserande syn på "det nationella"

Flaggan är, som Michael Billig (1995) noterat, en viktig symbol när det gäller (åter)skapandet av nationell(a) identifikation(er). Flaggan står också i centrum för många av de budskap som framförs i kampen om Norrköpings urbana offentlighet. Men flaggan kan, som Billig också poängterar, vara symboliskt betydelsefull utan att nödvändigtvis vara påtagligt framträdande eller synlig. På vilka platser i stadsmiljön varjar flest svenska flaggor? På vilka platser tycks de särskilt betydelsefulla som markörer för tillhörighet? Mina iakttagelser som flanör säger mig att i områden där flest svenska flaggor varjar (Vilbergen eller Ektorpe) får också affischer och klistermärken med främlingsfientliga budskap sitta kvar avsevärt längre än i områden där inga, eller möjligen andra, flaggor varjar (Västra Hageby). Att flaggan har en symboliskt betydelsefull roll som identitetsmarkör framgår inte minst av att den, väl synligt, i olika former, pryder främlingsfientliga aktivisters jackor, t-shirts och väskor (Lundström, 1995; Löow, 1998; Fangen, 2001).

Liksom ND och SD har NSF de senaste åren runt om i landet anordnat demonstrationer på nationaldagen – för att fira "svenska flaggans dag" och samtidigt "ta över" flaggan som symbol för just deras tolkning av "svenskhet". På NSF:s hemsida framgår att lokalavdelningen i Norrköping 2003 anordnade nationaldagsfirande och, två veckor senare, midsommarfirande. Delvis som

en reaktion mot denna organisering anordnade antifascistiska krafter, däribland AFA, på nationaldagen 2004 en demonstration med en alternativ dagordning - för internationell solidaritet och mot rasism. Även här hamnade flaggan i händelsernas centrum. Den flaggades emellertid inte, utan brändes.⁶

En annan viktig del av bakgrunden till det symboliska flaggbrännandet på nationaldagen var en offentlig utredning, *Nationaldagen: Ny helgdag* (SOU 2004: 45), som en månad tidigare föreslagit att nationaldagen bör göras till allmän helgdag. Utredningen motiverade ställningstagandet med att det "svenska språket, den svenska historien, det svenska kulturarvet och det svenska samhällssystemet utgör stora delar av den nationella identiteten som i en tid med ökad internationalisering förefaller bli mer och mer betydelsefull" (s. 33f). Utredningen slog vidare fast att det "blir allt viktigare att hitta tillfällen att fira det vi är stolta över i Sverige" (s. 34). Detta i synnerhet med tanke på att det, enligt utredningen, länge har varit "i det närmaste fult att visa sig med svenska flaggan. Mörka krafter erövrade våra nationella symboler. Det är inte acceptabelt" (*ibid.*). Flaggan behöver, med andra ord, återerövas.

Samtidigt som flaggan brändes i Stockholm firades nationaldagen i Norrköping, som vilken annan högtidsdag som helst, med marknadsstånd och ballonger, flaggor och ceremonier. I opposition mot den officiella förståelsen av flaggans betydelse som nationell symbol hade nätverket IMÄI i Norrköping börjat lansera en alternativ förstå-

else, där flaggan associeras med instängd nationalromantik. Det "nationella" utgör, enligt denna alternativa förståelse, en självklar del av det problem som stänger somliga ute, som (rang)ordnar världen i tillhörande och icke-tillhörande. I januari 2004 genomförde nätverket en protestaktion utanför Migrationsverkets huvudkontor i Norrköping. De byggde symboliskt ett stängsel utanför entrén, för att uppmärksamma såväl EU:s som Sveriges restriktiva flyktingpolitik. Under parollen RIV FÄSTNING EUROPA protesterade aktivisterna mot en flyktingpolitik som allt mer hårdhänt avvisar och utvisar dem som söker fristad. Framåt hösten flyttade nätverket fram sina positioner i stadsmiljön och uppmanade, på klistermärken och affischer över stora delar av staden, förbipasserande: BRÄNN FLAGGAN och VARONATIONELL! Gränser beskrivs som inrättade genom politisk vilja, snarare än som naturgivna, något som på ett klistermärke summeras i slagordet: VÄRLDEN ÄR RUND FÖR ATT DET INTE SKA FINNAS GRÄNSER. Tonen gick igen då nätverket i april 2005 organiserade en aktion på Sergels torg i Stockholm, där aktivister, också i konkret handling, symboliskt brände sina pass i protest mot Sveriges inhumana flyktingpolitik.

Motståndet lokalt, nationellt och globalt

Senare års händelseutveckling i Norrköping åskådliggör tydligt hur den lokala offentligheten är "inbäddad" inte

bara i ett nationellt sammanhang, utan även i ett globalt sammanhang. I kampen om den lokala offentligheten flätas, ska vi se, olika lokala omständigheter och angelägenheter på ett självklart sätt samman med såväl nationella som globala skeenden och företeelser, koder och influenser, i komplexa motståndsmönster (Thörn, 2002).

"De som anser sig stå över lagen" – Svar på utdefiniering

En aspekt av detta samspel är hur aktörer i den lokala offentligheten svarar på olika skeenden och företeelser inom den nationella offentligheten. Under sensommaren 2001 ägnade *Expressen* en artikelserie åt att granska svensk alternativvänster. Ingången i artikelserien var tanken att höger/vänsterskalan i själva verket är cirkelformad. Ju längre ut åt endera hållet du rör dig, desto närmare kommer du, enligt tankegången, "den Andra extremen". De ideologiska ytterkanterna ("extremvänster" och "extremhöger") utgör, därmed, bägge ett "hot mot demokratin".

Man kan föreställa sig en cirkel som symboliserar det svenska samhället. På ett ställe är cirkeln bruten – här samlas de som anser sig stå över samhällets lagar, som inte drar sig för att använda våld i kampen för att störta staten – och som hotar demokratin (*Expressen*, 20 augusti 2001).

I samband med att den första artikeln i serien trycktes markerade ett antal lokala vänsteraktivister, under baneret Radikala socialister Norrköping [RSN], sitt missnöje med *Expressens* problembeskrivning, i form av graffiti på asfal-

ten, murar och plank runtom i staden. På muren till stadens fängelse framfördes exempelvis budskapen: "Medias bild, din verklighet?", "*Expressen* har valt sida. Det har vi också", och "*Expressen* – fusk, överdrifter och lögn".⁷

I detta sammanhang dök snart ett nytt inslag upp i stadsmiljön, på parkbänkar, lyktstolpar, telefonstolpar – små, röda prickar, sprayade var för sig eller tillsammans, i enkla mönster. Först lade jag överhuvudtaget inte märke till de till synes obetydliga märken som placerats ut i stadsbilden. Det tog någon vecka innan jag satte prickarna i ett större sammanhang, och det var inte förrän jag såg ett par röda prickar intill förkortningarna RSN och RF [Revolutionära Fronten], sprayat med samma röda kulör, som jag såg ett mönster i hur och vart prickarna sprayats.

Två aktuella studier som kretsar kring ungdomars utanförskap och handlande i månggetniska förortsmiljöer i det samtida Sverige ger flera ledtrådar som gör det möjligt att se och förstå detta mönster.

Märka och märkas i rummet – Märkningens grammatik

Ove Sernhede beskriver i *Alienation is My Nation* (2002), en studie av rappande ungdomar med säte i Göteborgsförorten Angered, hur Förorten, tillsammans med flera närliggande koder, begrepp och uttryck, fungerar som metafor för gemenskap och stolthet, småskalighet och lojalitet, för "det familjära" (se även Dahlstedt, 2005). Det finns, poängterar han, bland ungdomarna en stark tendens till att romantisera "den

egna Förorten", uppvärdera den symboliskt, i förhållande till det övriga stadslandskapet. "När man inte uppfattar sig som "hemma" i det svenska samhället kan", noterar Sernhede, "platsen där man växt upp, där man bor, där man har sin vardag och där man har sina kamrater få en avgörande identitets- och trygghetsskapande faktor" (sidan 95). Relationen mellan Angered och det övriga samhället benämns stundtals, med hjälp av militära metaforer, som ett *neokolonialt förhållande*, där socialarbetare, lärare, poliser och fritidsledare betraktas som en "ockupationsmakt".

På motsvarande sätt beskriver Philip Lalander och Nelson Carmona Santis (2004) i en studie om "unga chilensare" och utanförskap i Sommarängen, en lågstatusförort i en medelstor svensk stad, hur ungdomarna på ett många gånger kreativt sätt använder sig av en mängd symboliska medel, däribland graffiti, för att hantera en situation av maktlöshet och utanförskap i det svenska samhället (jämför Johnson, 2001). "Graffitin", noterar Lalander och Santis (2004: 28), "har funktionen att 'märka' omvärlden och i den meningen är det en fråga om maktdemonstration där man visar att man finns i området och att man är att räkna med".

I vissa situationer består denna maktdemonstration inte bara i att "märka" omgivningen i symbolisk mening, att markera sin närvaro genom graffiti, utan även i påtagligt fysisk mening, i form av fysiskt våld: "Andra sätt var med de visade chilensk styrka var genom återkommande slagsmål med rasister/skinnskallar eller turkar och syriener från andra stadsdelar. Ett slagsmål

som blev särskilt omtalat ägde rum i en park i staden och chilensarna var utrustade med påkar och rånarluvor, så att det inte skulle kännas igen. Det var fråga om makt och stolthet, att verkligen visa att man existerade, och inte bara det, utan också att man i stort sett ägde området Sommarängen" (*ibid.*).

Eftersom *försvar av territoriet* är en av nationalismens bärande metaforer så är det inte särskilt märkligt att den också, som Tore Bjørge (2000: 90) formulerar det, är ett centralt "tema som invandrarfientliga aktivister ofta använder för att mobilisera opposition mot invandring och flyktingmottagning i lokalsamhället" (jämför Lundström, 1995). Om vi ser till det tilltal som exempelvis NSF och ND använder sig av i sin propaganda så framträder en tydligt militaristisk jargong: SVENSK BEFRIELSEKAMP, GÅ MED I SVERIGES KAMP-ORGANISATION. Politisk förändring beskrivs genomgående i termer av kamp och befrielse, mot/från mångkultur, kulturmöten och "blandning".

Gerillakriget kan i detta sammanhang tjäna som en klagörande metafor. Ett avgörande led i gerillakrig är, enligt Che Guevara (1968: 21), att i "varje ögonblick ge motståndaren intryck av att vara inringad". Det är ur strategisk synpunkt nödvändigt att utåt sett frammana bilden av att äga eller kontrollera ett bestämt territorium. Här gäller det att med olika medel framstå som mer kraftfull, tongivande eller framträdande än man i själva verket är. Prickarna kan, tillsammans med klistermärken, vara ett enkelt sätt att framstå som en mer tongivande eller resursstark aktör än man kanske i själva verket är. Ett annat sätt

att demonstrera styrka och handlingskraft är att, exempelvis som vid NSF-aktionen på första maj eller under andra, mindre aktioner såsom flygbladsutdelning, samla aktivister från ett större geografiskt område. De röda prickar som sprayades i samband med *Expressens* artikelserie kan, i enlighet med denna logik, ses som markörer med funktion att *markera närvaro* på vissa platser i stadsmiljön. De är på en och samma gång ett sätt att "märka rummet" och att "märkas i rummet". Flera budskap på klistermärken och i form av graffiti, som GÖR DETTA KVARTER TILL EN NAZISTFRI ZON, FÖR EN NAZISTFRI STAD och INGA FASCISTER PÅ VÅRA GATOR, antyder explicit denna "märkningens" grammatik.

"AFA ser er" – Gränzoner och ockuperade zoner

Ett annat budskap som antyder samma sak är texten AFA SER ER, sprayad på en mur i den nedre delen av Vasaparken, ett parkområde som utgör ett slags gränzonen mellan Norrköpings innerstad och områden som ligger en bit norr om själva stadskärnan. I närheten har vid upprepade tillfällen tillbud eller misshandelsfall mellan olika ungdomsgrupper ägt rum. Genom parken slingrar sig en cykelbana som är en starkt trafikerad genomfartsled för cyklister och fotgängare på väg till och från innerstaden.

Området tycks symboliskt särskilt betydelsefullt att "märka". Parken var ett

Bild 3: Röda prickar i Vasaparken, ett av flera exempel på "märkningen av rummet". Foto: Magnus Dahlstedt.

av de områden som strax efter *Expresens* artikelserie försågs med röda prickar, bland annat på några stålrör som sticker upp ur marken inne i parken och ett träd längre upp i parken (se bild 3). På soptunnor och lyktstolpar längs cykelbanan sätts i stort sett varje vecka nya klistermärken upp, rivs ner och ersätts av andra. Texten AFA SER ER gör inte bara AFA synliga i rummet. Den "märker" rummet. Den signalerar: "Det här är *vårt* område! Visa er om ni vågar!" Prickarna "märks" i rummet, som om de iakttog de förbipasserande. Det är ingen som fysiskt befinner sig på plats och övervakar dem som passerar, men prickarna tjänar tillsammans med texten AFA SER ER som en ständig påminnelse till motståndarlägret om att någon *skulle kunna* iaktta dem, *skulle kunna* följa det de företar sig.⁸ "Märkningen" av Vasaparken är ett bland många exempel på att även till synes banala former av gränsdragning, som flanören passerar på väg genom staden, är politik i sig.

"Allt för Sverige" – www.motstand.se

En annan aspekt på samspelet mellan lokalt, nationellt och globalt är spridning av information om kommande aktioner och demonstration på andra platser, i form av flygblad, affischer och klistermärken. Ett aktuellt exempel är den årliga demonstrationen i Salem, som de senaste åren varit föremål för omfattande kampanjarbete från bägge sidorna av den ideologiska skalan. Den information som inför demonstrationen i Salem spridits runtom i Norrköping,

på flygblad, affischer och klistermärken, uppmärksammar inte bara passerande norrköpingsbor om att demonstrationen äger rum, om var och när. Den uppmanar dem inte bara att delta, på plats, även om den givetvis också gör det. Den signalerar samtidigt *närvaro* i den lokala offentligheten.

Samtidigt kan en motsatt rörelse skönjas, nämligen att lokala aktioner används *utåt*, i syfte att ge publicitet, i första hand nationellt, men möjligen även internationellt. I det syftet valde till exempel NSF att använda sig av fotografier från första-maj-aktionen, då det var dags att ta fram nytt kampanjmaterial. Ett klistermärke som det senaste året blivit ett vanligt inslag i Norrköpings gatuliv uppmanar: KOM MED ISVERIGES KAMPORGANISATION. På klistermärket samsas fyra fotografier på NSF-aktivister marscherande under svenska fanor och talande på trappan till Norrköpings rådhus. Ett annat klistermärke pryds av texten NATIONALSOCIALISTER PÅ MARSCH FÖR SVERIGE! med en bild på ett demonstrationsled lett av parollen ALLT FÖR SVERIGE i bakgrunden. Samma bild pryder numera även NSF:s hemsida.

Internet fungerar i detta sammanhang som både informationskanal och plattform för mobilisering.⁹ På hemsidor informeras potentiella sympatisörer om genomförda aktiviteter och aktioner, men uppmanas även att delta vid kommande evenemang eller aktioner. Även via e-post kan organisationer snabbt nå ut med information, exempelvis flygblad, till en omfattande skara sympatisörer spridda över vidsträckta geografiska områden. Det faktum att

Internet allt mer fungerar som central knypunkt för motstånd, både bland vänster- och högeraktivister, framgår inte minst av att budskap och slagord på affischer och klistermärken samsas med reklam för adresser till olika hemsidor. NSF listar på sin officiella hemsida, under rubriken "Aktivitetsrapporter", löpande "ett urval av de aktiviteter som våra aktivister utför" runtom i landet. Av listan framgår att det på "norrköpingsfronten", med omnejd, varje månad (sedan aktionen första maj 2003) genomförts i genomsnitt tre till fyra aktioner, såsom flygblads- och tidningsutdelning, affischering och informationsmöten. Hemsidan rapporterar bland annat om en helg i oktober 2004 och "en offensiv i Östergötland", där aktivismen uppges ha "varit mycket god det senaste året". I reportaget presenteras Norrköping som "en stad där aktivismen ständigt är hög och stadens aktivister delar ut informationsmaterial och affischerar flera gånger i veckan". Även nätverket IMÄI, Norrköping använder sin hemsida (<http://ingenillegal.org/norrkoping>) till att bland annat dokumentera genomförda och kommande aktiviteter, också i detta fall under rubriken "Aktivitetsrapport". Bland de aktioner som rapporteras finner vi nätverkets aktion mot Migrationsverket, som nämndes tidigare.

"Rädda svenskt näringsliv!" – Flaggande i centrum och periferi

Michael Billig (1995) har en viktig poäng i argumentet att vi borde ägna större intresse åt det banala flaggande som rutinmässigt äger rum mitt fram-

för våra ögon, i samhällets mittfåra, av beslutsfattare och företrädare för myndigheter eller massmedier, men även av enskilda medborgare. En närmare granskning synliggör dock flera paralleller mellan flaggandet i samhällets mittfåra och de budskap som framförs inom en öppet högerextrem dagordning, artikulerade i stark opposition mot den rådande maktordningen (Wigerfelt & Wigerfelt, 2001; Dahlstedt, *et al.* 2005). Det tycks mig därmed angeläget att närmare uppmärksamma samband mellan flaggande i centrum och flaggande i periferin.

Låt mig belysa denna tanke med två aktuella exempel.

Den första maj 2004 var en historisk dag för den Europeiska unionen. Då togs 12 nya medlemsländer emot, varmt välkomna "hem till Europa". För arbetare från de nya medlemsstaterna såväl som flertalet "icke-europeer" tycks den fria rörligheten emellertid fortfarande utom räckhåll. Redan månader innan utvidgningen trädde i kraft hade en rad västeuropeiska stater debatterat nödvändigheten av att genom särskild undantagslagstiftning skydda den inhemska arbetsmarknaden från en befärad flodvåg av "nya europeiska arbetare". Inte minst i Sverige gick debattens vågor höga kring införandet av så kallade övergångsregler och statsminister Göran Perssons farhågor om en stundande "social turism". Företrädare för tongivande delar av svensk fackföreningsrörelse tog också ton i debatten om EU:s "östutvidgning".

Ett omstritt inlägg i debatten var en uppmärksamrad reklamkampanj som fackförbundet Byggnads lanserade

bland annat i dagspressen och på reklamtavlor runtom i landet. Under ett par veckors tid passerar jag, på väg till och från jobbet, affären, biblioteket, upplysta jätteaffischer på lättklädda, svarthåriga män, iförda röda bygghjälm. Männerna på bilderna är fotograferade i "traditionellt kvinnliga poser", vilket skapar en tydlig, ironisk kontrastverkan.¹⁰ Männerna på affischerna presenteras som "utnyttjade gästarbetare", vilket närmast för tankarna till utsatthet, kvinnoförtryck och prostitution. Även om Byggnads budskap DET BEHÖVS MER ORDNING OCH REDA I BYGGBRANSCHEN främst riktas mot profit-hungriga arbetsgivare, inte enskilda "utnyttjade gästarbetare", så framträ-

der de Andra lika fullt i rollen som potentiella hot. En argumentation som anspelar på metaforen "flodvågor av invandrare" och på nödvändigheten av att genom restriktiv invandringslagstiftning skydda "Sverige och svenskarna" – svenska arbeten, svensk kultur eller mentalitet, den svenska rasen – är ett väldokumenterat inslag i nationalistisk och främlingsfientlig retorik, med ett till synes evigt bruksvärde (Lööv, 1998; Mörkenstam, 2005).

Ett drygt år tidigare, våren 2003, uppmanade NSF på klistermärken och flygblad konsumenterna runtom i Norrköping att KÖPA SVENSKT AV SVENSKAR för att RÄDDA SVENSKT NÄRINGSLIV. När jag promenerar förbi

Bild 4: Hamburgerkedjan Max profilerar sig som "garanterat svensk". Foto: Magnus Dahlstedt.

busstationen i början av mars 2005 ser jag ett av dessa klistermärken. Budskapet har visserligen hunnit blekna något, men har inte rivits ner. Längre ner längs samma gata håller den svenska hamburgerkedjan Max till. När jag när den förbipasserande E4:an och viker av till höger får jag syn på en jättelik reklamskylt som pryds av en bild på en blond ung tjej iförd svensk folkdräkt och texten GARANTERAT SVENSKT KÖTT OCH SVENSK KYCKLING (se bild 4). Max har under en rad år, liksom många andra svenska företag, medvetet försökt stärka sitt varumärke genom att just betona sina varors "ursprung" – att de är producerade i Sverige, av svenska råvaror.

Genom att lyfta fram dessa bägge exempel vill jag inte hävda att centrum och periferi nödvändigtvis delar samma ideologiska grundsyn på nation och tillhörighet. Det finns givetvis många skillnader mellan det samtalsklimat som råder i samhällets mittfåra och den argumentation som förs längst ut på den yttersta högerkanten av den ideologiska skalan, vilket inte minst visas i kampen om att artikulera ord som "folkmord" och "hatbrott". Det är ändå uppenbart att det i enskilda fall finns vissa centrala beröringspunkter mellan mittfåra och ytterkant, som på olika sätt rör synen inte bara på nationen som samhällslivets naturliga utgångspunkt i allmänhet, *the National Order of Things* (Malkki, 1997), utan på Sverige och "det svenska" som samhällslivets självklara gravitationspunkt i synnerhet. Även företrädare för svenskt näringsliv, som annars gjort sig kända för en tämligen konsekvent anti(national)statlig håll-

ning, efterlyser med jämna mellanrum politiska initiativ för att förbättra företagsklimatet i Sverige – för att, såsom argumentationen motiveras, rädda svensk konkurrenskraft *utåt*, och svenska arbetstillfällen *inåt*.

Flanerande och polemik

[V]ad vet vi om gathörn, om trottoarkanter, om gatubeläggningsarkitektur, vi som aldrig har känt gatan, hetan, smutsen och stenarnas kanter under våra bara fotsulor, vi som aldrig undersökt hur lämpliga ojämnheter mellan de breda plattorna är när det gäller att leda oss?

Walter Benjamin, *Paris*, 1992b: 729

De politiska konstellationer jag i det föregående uppehållit mig vid (främst AFA och NSF) är i snäv parlamentarisk mening marginella och, möjligen, politiskt ointressanta. De saknar, i regel, parlamentariskt inflytande, vilket också är helt i linje med deras respektive ambitioner att på olika sätt *överskrida* den samtida, parlamentariska demokratin (Fangen, 2001; Flyghed, 2001). I enlighet med den teoretiskt/metodologiska ansats som här föreslagits kan emellertid även dessa perifera politiska konstellationer vara tongivande röster i den lokala offentligheten – om än inte i lokalpressen eller kommunhuset, så utanför.

Utifrån konkreta exempel hämtade främst från Norrköpings gatuliv har jag visat på några av de företeelser, platser och strider som kan ingå i den flanerande politikforskarens synfält. Flanerandet ställer politikforskningen inför dels en teoretisk, dels en metodologisk utmaning, som bägge kan bidra till att för-

djupa förståelsen för en rad viktiga dimensioner i samtida politik. Flanörmetaforen pekar på behovet av en teoretiskt/metodologisk förståelse som närmar sig *dels* politik och politikens plats på ett bredare sätt än vad som gjorts inom en konventionell förståelse, och *dels* de platser där politik bedrivs på ett metodologiskt mer fältnära sätt än vad som vanligen varit fallet.

De exempel jag har resonerat kring visar i olika avseenden hur "gatupolitik" inte *enbart* består i att framföra politiska budskap i stadsmiljön, att göra dem synliga för förbipasserande och, möjligen, locka deras uppmärksamhet, även om sådana avsikter eller ambitioner i många fall må utgöra en viktig bakgrund till den nattliga affischering och de andra typer av aktioner som genomförs inte bara i Norrköping, utan även i andra städer. Gatupolitiken bidrar i sig till att genom en rad handlingar forma staden som offentligt rum. Ju mer *perifer* en politisk rörelse är, i termer av massmedial och parlamentarisk närvaro, av desto större *symbolisk betydelse* förefaller det vara för dem att med exempelvis graffiti, klistermärken eller affischer "ta plats" eller markera sin närvaro på de platser och i de utrymmen i det offentliga rummet som *är* tillgängliga.

I dagens politiska konjunktur - där en allt mer betydande del av politiken ändrar skepnad och dirigeras om till andra arenor, där allt färre har tillit till och *de facto* är involverade i de politiska partierna, den formaliserade politikens nav (Petersson, *et al.* 2000; Sörbom, 2004), och så vidare - syns det mig särskilt avgörande att närmare förstå dynamiken även i sådana former av politik.

Flanerandet reser flera ur forskningsstrategisk synpunkt angelägna spörsmål, varav jag här avslutningsvis kort tänkte resonera kring några.

En fråga som aktualiseras är betydelsen av att som flanör se mönster, kontinuitet och förändring. Flanerandets essens, för att återknyta till Michel de Certeau (1984), är själva förbipasserandet. Flanören är ständigt på väg någon annan stans. Flanörens iakttagelser är därmed, med nödvändighet, tillfälliga nedslag, *snapshots* tagna i farten, på väg just någon annan stans. Riskerar då inte de berättelser som fogats samman på basis av dessa lösryckta iakttagelser att bli lika rapsodiskt ofullständiga som en tur genom staden? Den avgörande frågan här är, menar jag, frågan om närvaro och upprepning. Stadsbilden både "märks" och "märks om", dagligen. Affischer och klistermärken hinner både sättas upp och rivas ner under en och samma dag. Graffiti ter sig som ett jämförelsevis något mer bestående inslag i stadsbilden, men det händer att fasader målas om eller skrubbas rena från mer eller mindre "olämpliga" budskap. Det betyder att ju mer närvarande forskaren/flanören är på det fält som studeras, och ju oftare denne har möjlighet att göra sina iakttagelser, desto lättare är det att i stadslivets larm skönja mönster och tendenser, kontinuitet och förändring, eller att överhuvudtaget få syn på vissa symboler, företeelser eller fenomen med mer eller mindre politisk innebörd.

En annan fråga som reses i anslutning till denna problematik rör forskarens närvaro på fältet. Ett centralt argument i en fältnära forskningsansats,

som nämndes tidigare, säger att forskaren i och med sina interventioner och sin blotta närvaro på ett visst fält, i någon mening är med att forma detta fält. "Att röra sig i rummet innebär på något sätt att omforma rummet", poängterar exempelvis Jeff Ferrell (2001: 243), utifrån sina iakttagelser om den "urbana anarkins" landskap i amerikanska städer. Därmed aktualiseras samtidigt den kontroversiella frågan om forskarens ansvar (jämför Becker, 1967). Jag har exempelvis själv väldigt svårt att nöja mig med att iakttä eller fotografera de klistermärken med anstötliga budskap som jag passerar. Jag kan bara inte värja mig mot att försöka riva ner dem. Flanerandet drar visserligen ut på tiden, men alternativet – att bara passera sådana budskap i ett försök att bibehålla en "autentisk" stadsmiljö – känns, för min egen del, både oansvarigt och politiskt orimligt.

Eftersom forskning alltid, på ett eller annat sätt, har vissa konsekvenser för det som studeras, så är det samtidigt av stor betydelse att en politikforskande flanör är *reflexiv*, medveten om och öppet reflekterande över sin egen roll i forskningsprocessen (jämför Parsons, 2000). Forskaren bör sträva efter att synliggöra *grunderna* för sina uttalanden, *positionerna* utifrån vilka dessa uttalanden görs, de *interventioner* man gjort och *metoder* man använt på fältet, och, inte minst, betänka de möjliga *konsekvenser* som såväl ens närvaro på fältet som ens forskningsresultat kan få (se Dahlstedt, 2005). Dessa riktmärken sätter fokus inte bara på maktutövning runtom i samhället, utan även på den maktutövning som den enskilde forskaren *själv*

är involverad i, inom såväl som utanför forskningsprocessen. Betydelsen av att anta en reflexiv hållning är förstås särskilt stor för forskning som rör kontroversiella och politiskt laddade frågor.

Policyanalys är, som Michael Shapiro (1988: 47) så riktigt konstaterat, "med nödvändighet en polemisk verksamhet". Det gäller alldeles oavsett om den bedrivs i arkiven eller på gatan.

Referenser

Althusser, Louis, 1973

"Inledning till en teori om 'ideologiska apparater'." *Zenit*, 16(1):8-35.

Amit, Vered, 2000

"Introduction: Constructing the Field." I Amit, Vered (red) *Constructing the Field. Ethnographic Fieldwork in the Contemporary World*. London: Routledge.

Andersson, Roger, 2000

"Rörligheten i de utsatta bostadsområdena." I *Hemort Sverige*. Norrköping: Integrationsverket.

Back, Les, 2002

"Wagner and Power Chords. Skinheadism, White Power Music and the Internet." I Ware, Vron och Les Back (red) *Out of Whiteness. Color, Politics, and Culture*. Chicago: University of Chicago Press.

Barber, Benjamin R., 1984

Strong Democracy. Participatory Politics for a New Age. Berkeley: University of California Press.

Becker, Howard S., 1967

"Whose Side are We On?" *Social Problems*, 14(3):239-247.

Benjamin, Walter, 1992a/b

Paris. 1800-talets huvudstad. Passgearbetet, band 1-2. Stenhag: Symposion.

Bhavnani, Kum-Kum, 1990

Talking Politics. A Psychological Framing for Views from Youth in Britain. Cambridge: Cambridge University Press.

Billig, Michael, 1995

Banal Nationalism. London: Sage.

Bjørge, Tore, 2000

"Främlingsfientliga ungdomsgäng. Våldsutövare, processer och lokalsamhällets reaktioner." I Sahlin, Ingrid och Malin Åkerström (red) *Det lokala våldet. Om rädsla, rasism och socialkontroll*. Malmö: Liber.

Bråmås, Åsa, 2004

Utvecklingen av bostadssegregationen i mellanstora städer under 1990-talet. Bilaga till Rapport integration 2003. Norrköping: Integrationsverket.

Castells, Manuel, 1998

Identitetens makt. Göteborg: Daidalos.

Connolly, William, 1991

Identity\Difference. Democratic Negotiations of Political Paradox. London: Cornell University Press.

Dahlstedt, Magnus, 2005

Reserverad demokrati. Representation i ett månggetniskt Sverige. Umeå: Boréa.

Dahlstedt, Magnus, Fredrik Eriksson och Martin Hultman, 2005

"Det liberala samtycket och dess Fiender. Massmediala berättelser om "rasister" och "antirasister"." I Dahlstedt, Magnus och Ingemar Lindberg (red) *Bortom rasismen i Europa. Visioner för ett annat samhälle*, Stockholm: Agora.

Davis, Mike, 1989

"Chinatown II? "Internationaliseringen" av Los Angeles innerstad." *Arkiv. För Studier i Arbetarrörelsens Historia*, (43-44):9-32.

Davis, Mike, 1998

Los Angeles. Utgrävning av framtiden. Stockholm: Ordfront.

Dean, Jodi, 2000

"Introduction. The Interface of Political Theory and Cultural Studies." I Dean, Jodi (red) *Cultural Studies & Political Theory*. Ithaca: Cornell University Press.

Dear, Michael J., 2000

The Postmodern Urban Condition. Oxford: Blackwell.

Debord, Guy, 2002 [1967]

Skådespelssamhället. Daidalos: Göteborg.

de Certeau, Michel, 1984

The Practice of Everyday Life. Berkley: University of California Press.

Digester, Peter, 1992

"The Fourth Face of Power." *Journal of Politics*, 54(4):977-1007.

Eco, Umberto, 1987 [1967]

"För ett semiologiskt gerillakrig." I *Vad kostar ett mästerverk?*. Stockholm: Brombergs.

Eliasoph, Nina, 1998

Avoiding Politics. How Americans Produce Apathy in Everyday Life. Cambridge: Cambridge University Press.

Essed, Philomena, 1991

Understanding Everyday Racism. An Interdisciplinary Theory. London: Sage.

Fangen, Katrine, 2001

En bok om nynazister. Oslo: Universitetsforlaget.

- Ferrell, Jeff, 2001
Tearing Down the Streets. Adventures in Urban Anarchy. New York: Palgrave.
- Fiske, John, 1989
Understanding Popular Culture. Boston: Unwin Hyman.
- Flyghed, Janne, 2001
"Vi vill ha mer demokrati! Politiskt motiverad brottslighet." I Estrada, Felipe och Janne Flyghed (red) *Den svenska ungdomsbrottsligheten.* Lund: Studentlitteratur.
- Foucault, Michel, 1987 [1975]
Övervakning och straff. Fängelsets födelse. Lund: Arkiv.
- Franzén, Mats, 2002
"Mitt i gatan. Stadspolitiska vridpunkter." *Häftet för Kritiska Studier*, (1/02):30-38.
- Fraser, Nancy, 2003
Den radikala fantasin. Mellan omfördelning och erkännande. Göteborg: Daidalos.
- Gardell, Mattias, 2003
Gods of the Blood. The Pagan Revival and White Separatism. Durham: Duke University Press.
- Goaman, Karen, 2003
"Globalisation Versus Humanisation: Contemporary Anti-Capitalism and Anarchism." *Anarchist Studies*, 11(2):150-171.
- Guevara, Ernesto Che, 1968
Gerillakrig. Taktik och strategi. Stockholm: Bo Cavefors.
- Johansson, Kerstin, 2003
Bli vuxen i arbetarstad. Fem ungdomar berättar om skola, arbete & det egna livet. Tema Hälsa och samhälle, Linköpings universitet.
- Johansson, Thomas, 2004
"Den frånvarande staden?" I Johansson, Thomas och Ove Sernhede (red) *Urbanitetens omvandlingar. Kultur och identitet i den postindustriella staden.* Göteborg: Daidalos.
- Johnson, Michael, 2001
"Graffiti. Utifrån målarnas synvinkel." I Estrada, Felipe och Janne Flyghed (red) *Den svenska ungdomsbrottsligheten.* Lund: Studentlitteratur.
- Klein, Naomi, 2000
No Logo. Märkena, marknaden, motståndet. Stockholm: Ordfront.
- Källtorp, Ove, et al. (red), 1997
Cities in Transformation - Transformation in Cities. Social and Symbolic Change of Urban Space. Aldershot: Avebury.

- Lalander, Philip och Nelson Carmona Santis, 2004
Utanförskap och droger. Om unga chilensare i en lågstatusförort. Stockholm: Mobilisering mot narkotika.
- Lasswell, Harold Dwight, 1958
Politics. Who Gets What, When, How. New York: Meridian.
- Lefebvre, Henri, 1991
The Production of Space. Oxford: Blackwell.
- Liliequist, Marianne och Jörgen Lundälv, (red) 2002
Gatans politik. Göteborgsdemonstrationerna juni 2001. Ur mediernas, polisernas och demonstranternas perspektiv. Gävle: Meyer.
- Lindqvist, Sven, 1957
Reklamen är livsfarlig. En stridsskrift. Stockholm: Bonniers.
- Lindström, Anders, (red) 2001
Den nya bostadspolitiken. Umeå: Boréa.
- Lundström, Anna, 1995
"Vi äger gatorna i kväll!" Om hyllandet av Karl XII i Stockholm den 30 november 1991." I Klein, Barbro (red) *Gatan är vår! Ritualer på offentliga platser.* Stockholm: Carlssons.
- Lööv, Helene, 1998
Nazismen i Sverige 1980-1997. Den nazistiska undergroundrörelsen. Stockholm: Ordfront.
- Magnusson, Lena, (red) 2001
Den delade staden. Segregation och etnicitet i stadsbygden. Umeå: Boréa.
- Malkki, Liisa H., 1997
Purity and Exile. Violence, Memory, and National Cosmology among Hutu Refugees in Tanzania. Chicago: University of Chicago Press.
- Marx, Karl och Friedrich Engels, 1998 [1848]
Kommunistiska manifestet. Stockholm: Vertigo.
- Mattsson, Katarina och Mekonnen Tesfahuney, 2002
"Rasism i vardagen." I Dahlstedt, Magnus och Ingemar Lindberg (red) *Det slutna folkhemmet. Om etnisk skiktning och blågul självbild.* Stockholm: Agora.
- Mouffe, Chantal, 1993
The Return of the Political. London: Verso.

Mörkenstam, Ulf, 2005

"Önskvärda och icke önskvärda folkelement. Konstruktionen av invandrare i svensk politik under 1900-talet." I Dahlstedt, Magnus och Fredrik Hertzberg (red) *Blågul demokrati. Politisk handling och strukturell diskriminering*. Rapport för Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering [kommande, preliminär titel].

Parsons, Deborah L., 2000

Streetwalking the Metropolis. Women, the City, and Modernity. Oxford: Oxford University Press.

Peterson, Abby, 1997

Neo-Sectarianism and Rainbow Coalitions. Youth and the Drama of Immigration in Contemporary Sweden. Aldershot: Ashgate.

Petersson, Olof, et al. 2000

Demokrati utan partier? Demokratirådets rapport 2000. Stockholm: SNS.

Rapport, Nigel och Andrew Dawson, 1998

"Home and Movement. A Polemic." I Rapport, Nigel och Andrew Dawson (red) *Migrants of Identity. Perceptions of Home in a World of Movement*. Oxford: Berg.

Rose, Nikolas, 1999

Powers of Freedom. Reframing Political Thought. Cambridge: Cambridge University Press.

Rydgren, Jens och Anders Widfeldt, (red) 2005

Från Le Pen till Pim Fortuyn. Populism och parlamentarisk högerextremism i dagens Europa. Malmö: Liber.

Sassen, Saskia, 1998

Globalization and Its Discontents. Essays on the New Mobility of People and Money. New York: New Press.

Sernhede, Ove, 2002

Alienation is My Nation. Hiphop och unga mäns utanförskap i Det Nya Sverige. Stockholm: Ordfront.

Shapiro, Michael J., 1988

The Politics of Representation. Writing Practices in Biography, Photography, and Policy Analysis. Madison: University of Wisconsin Press.

Shapiro, Michael J., 1992

Reading the Postmodern Polity. Political Theory as Textual Practice. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Sibley, David, 1995

Geographies of Exclusion. Society and Difference in the West. London: Routledge.

Slätt, Rickard, (red) 2004

Sverigedemokraterna från insidan. Berättelsen om Sveriges största parti utanför riksdagen.
Stockholm: Expo/Hjalmarson & Högberg.

SOU 2004:45, *Nationaldagen. Ny helgdag*. Betänkande av 6 juni-utredningen.

Sörbom, Adrienne, (red) 2004

Den tömda demokratin. Och vägarna tillbaka till makten. Stockholm: Agora.

Thörn, Håkan, 2002

Globaliseringens dimensioner. Nationalstat, världssamhälle, demokrati och sociala rörelser.
Stockholm: Atlas.

Wigerfelt, Berit och Anders S. Wigerfelt, 2001

Rasismens yttringar. Exemplet Klippan. Lund: Studentlitteratur.

Zukin, Sharon, 1995

The Culture of Cities. Oxford: Blackwell.

Aftonbladet, 7 juni 2004.

Expressen, 20 augusti 2001.

Norrköpings Tidningar, 26 februari 2004.

<<http://ingenillegal.org/norrkoping>> [besökt 11 april 2005]

<<http://www.nsfront.info>> [besökt 4 april 2005]

<<http://www.ne.se>> [besökt 2 februari 2005]

Noter

* Föreliggande artikel har utarbetats inom ramen för projektet *Utbildning, arbete och medborgerlig agens i den mångkulturella storstaden*, finansierat av Vetenskapsrådet och dess Utbildningsvetenskapliga kommitté. Stort tack till, förutom projektgruppen, Johan Kardell, Martin Hultman, Anna Bredström, Ulf Mörkenstam, Magnus Nilsson, tidskriftens redaktör och en oberoende granskare, för värdefulla synpunkter.

¹ Opinionsbildning definieras i Nationalencyklopedin som "försök till påverkan av (de politiska) åsikterna hos större grupp" <<http://www.ne.se>>.

² Översättningar till svenska är mina egna.

³ Exempelvis Shapiro (1988, 1992), Connolly (1991), Rose (1999) och Mörkenstam (2005).

⁴ Det finns en rad paralleller mellan den ansats som här skisseras och den fältnära forskning som Robert Park tillsammans med en rad andra forskare inom den så kallade Chicagoskolan bedrev i amerikanska storstäder.

⁵ Den hållning som länge dominerat forskningen har, inspirerad av Harold Lasswell (1958), betraktat politik som en fråga om *vem* som får *vad*, *när* och *hur*.

⁶ Senare på dagen attackerades flera vänsterdemonstranter av högeraktivister, med våldsamma konfrontationer som följd. Dagen efter rapporterade *Aftonbladet* (7 juni 2004) om "Gatukrig framför slottet".

⁷ I enlighet med tanken om den ideologiska skalan som cirkel har lokalpressen beskrivit konfrontationerna mellan höger- och vänsteraktivister i Norrköping som konfrontationer mellan "lika goda kålsupare", där en stor del av ansvaret för "bråken" har förlagts till vänsteraktivisterna (se Dahlstedt, *et al.* 2005).

⁸ Tanken knyter an till Michel Foucault (1987) och hans resonemang om hur disciplinering och övervakning tenderar att förgrenas runtom i samhällskroppen, vilket gör att maktutövningen effektiviseras och dess konsekvenser mångfaldigas.

⁹ Manuel Castells (1998) är en av dem som på senare år uppmärksammat Internet som nav för diverse sociala rörelser. Les Back (2002) och Mattias Gardell (2003) har särskilt studerat den begynnande cyberfascism som blivit allt mer tongivande.

¹⁰ Enligt *Norrköpings Tidningar* (26 februari 2004) anmäldes kampanjen vid upprepade tillfällen till ERK, Näringslivets etiska råd mot könsdiskriminerande reklam, men fälldes aldrig.